

# СОЦИАЛНО ПРИОБЩАВАНЕ, УЧЕНЕ И СВОБОДНО ВРЕМЕ

*Светлана Сарийска, Венелина Стоева*

## SOCIAL INTEGRATION, LEARNING AND LEISURE

*Svetlana Sariiska, Venelina Stoeva*

**Резюме:** Статията е посветена на връзката между свободно време, учене и социално интегриране. Разгледани са особеностите на свободното време и възможностите за изграждане на учене, което надхвърля пространството на формалното учене и което осигурява развитие на академични способности, силни страни и пълноценни отношения.

**Abstract:** The article is dedicated to the relationship between leisure, learning and social integration. The features of leisure time and learning opportunities that go beyond the formal learning area and which provide for the development of academic abilities, strengths and full-fledged relationships are explored. Статията е посветена на връзката между свободно време, учене и социално интегриране. Разгледани са особеностите на свободното време и възможностите за изграждане на учене, което надхвърля пространството на формалното учене и което осигурява развитие на академични способности, силни страни и пълноценни отношения.

**Ключови думи:** свободно време, формално и неформално учене, способности, силни страни.

**Keywords:** leisure, formal education, informal education, skills, strengths, social relationships

### **Съвременното общество като учещо общество**

Обществото, в което живеем, може да се определи като общество на знанието. Възможностите за търсене и намиране на информация по всички теми, променят не само жизнения стил, но и ученето. Не е учудващо, че ученето е атрибут на настоящето общество.

Определянето на съвременното общество като общество на учене, отбелязва едно присъствие на разширени възможности, осигурени от институции, ресурси, технологии и политики. Това е общество:

- което е отворено и с възможности за учене на всички индивиди;

- което мотивира индивидите да участват в учебния процес осигурен от различни институции и програми;

- което приема и признава резултатите от ученето;

-което удостоверява ценността и значимостта на успехите и постиженията от ученето.

Това, което е конститутивно за обществото на образованието е полагането на образованието в хоризонта на благоденствието, здравето, равните права и възможностите за интегриране и професионалното реализиране.

Настоящото изследване разглежда отношението между свободното време, ученето и интегрирането в социалните общности и възможностите за преосмисляне на употребите на свободното време.

### **Учене през целия живот: разбирания и цели**

Идеята за учене през целия живот е с доста дълга история и по никакъв начин

не трябва да се разбира като явление възникнало в края на 20-ти век и началото на 21 век, независимо, че в днешно време значението, отдавано на ученето през целия живот е по-силно от всякога. Още Ян Амос Коменски, отбелязва че образованието е процес, който продължава през целия живот. Самата концепцията за учене през целия живот претърпя много промени – от обучение през целия живот се превърна в живот-учене, което набляга на необходимостта от активно учене, което разширява пространството на традиционното учене. Идеята за живот-учене, проблематизира разбиранията за целите на ученето, както и нагласите към самото учене. Следвайки Доклада на Комисията Delors могат да се отбележат няколко важни идеи:

-ученето е част от непрекъснатото развитие на личността;

-ученето осигурява придобиване на нови компетентности, което е начин за постигане на активна гражданска и социална позиция и професионално самоосъществяване;

-ученето осигурява ценностен житейски опит, който е в полза на другите.

## **Ученето през целия живот като част от свободното време**

В какъв смисъл трябва да се разбира връзката между ученето през целия живот и свободното време? За да се очертае тази връзка е необходимо да се направят няколко уточнения. Когато обсъждаме обучението би трябвало да разграничим поне две форми – формално и неформално обучение. Формалното обучение се провежда в различните образователни институции и се удостоверява с признати дипломи и квалификации. Неформално обучение се осъществява успоредно с основните системи на образование и не се удостоверява задължително със сертификати. Неформалното обучение е неизменно в ежедневието. Не е задължително, не е осъзнато и не е свързано с ясно преследвани обучителни цели. Поставени в контекста на свободното време и двете форми на обучение могат да присъстват, но неформалното обучение е със значително по-изявено присъствие.

Въпросът, който възниква е доколко се осъзнават и усвояват радикалните възможности на свободното време, дали се откриват мотивации за използване на свободното време за постигане на учебни цели и ангажираности с активности, които са в полето на ученето? Погледнато от една по-разширена перспектива осмислянето на възможностите на свободното време може да бъде разгърнато по посока на преодоляване на ограниченията пред достъпа до учене поради различни персонални и неперсонални причини (ограничени финансови възможности, отсъствие на учебни центрове в мястото на живеене, на институционална подкрепа...) и гарантиране интегрирането на академичните способности със социалното приобщаване и постигането на благополучие.

### **Свободното време като ресурс за учене**

Какви са възможностите за учене през свободното време и какви са предимствата на ученето през свободното време?

Свободното време осигурява широки възможности за самостоятелно набавяне на знания в различни области от различни ресурси. Открива възможност за преодоляване на различни ограничения пред процеса на учене /финансови, времеви.../.

Ученето през свободното време се отличава с:

- генериране на позитивни преживявания и навлизане в състояние на поток;
- наличие на вътрешна мотивация – овладяването съдържание е със силно изразена ценност и значимост;
- посветеност;
- възможности за непосредствен пренос на овладените знания в различните дейности;
- възможности за изграждане на междуличностни отношения;
- съсредоточаване върху опита и овладяваните способности;
- възможности за изяви и развитие на силните страни.

Ученето в контекста на свободното време открива възможност за пълноценно прекарване на времето и за изграждане на стил на живот, в който отношението към знанието като ценност е белязано с трайност.

Ученето през свободното време създава условия за интегриране към различни общности и може да се превърне в източник на позитивни преживявания и опит. Свободното време създава възможности за интегриране на постиженията от формалните и неформалните форми на учене, както и за поставянето на постижения в персонален контекст. Значението на свободното време за различните форми на учене може да се открие в перспективата на теориите за потока на Csikszentmihalyi (1998), и за целите на Sheldon, Kasser, Smith, & Share (2002) и теорията за самоопределянето на Deci & Ryan (2000).

Теорията на Csikszentmihalyi (1998) отбелязва, че състоянието на поток е свързано с отношението между предизвикателства и способности – отношение, което определя дали ще се генерират преживявания на скука, притеснение или поток. Един от отличителните белези на свободното време е откритостта към свободно избиране на самите дейности, което очертава и по-големи възможности за контрол върху определянето на отношението между предизвикателства и способности, което се отразява и на възможността за преживяване на поток.

Теорията на Deci & Ryan (2000) отбелязва, че индивидите могат да преследват различни цели обединени около измерението външни – вътрешни цели, и че тези цели са с различно влияние върху благополучието и удовлетвореността от постигнатото. Според Deci & Ryan (2000) преследването на вътрешни цели, които са обвързани с автономността, майсторството и свързаността с другите, е с много по-силно отражение върху благополучието в дългосрочна перспектива. И отново, свободното време открива възможности за ангажиране със свободно избрани активности, които могат да са насочени към преследване на вътрешните цели, възможност, която не винаги се открива пред учебните дейности, които са нормативно регламентирани от учебните програми.

Теорията на Sheldon & Kasser (1998) обръща внимание на връзката между ефективността, продуктивността, удовлетворението и преследването на цели, които съответстват на автентичността – цели, които са самоизбрани и конгруентни на егo-идентичността. Свободното време предоставя възможности за избор на цели, които са самоизбрани и отразяващи идентичността, което е залог и за по-голяма продуктивност и удовлетвореност от извършването на самата дейност.

Въпреки ясно очертаните възможности на свободното време за интегриране на различните форми на учене и постигане на удовлетвореност от ученето, тези възможности в повечето случаи са пренебрегнати. При това самото пренебрегване на възможностите се отличава с една прогресивност, която не издава загриженост за осмислянето на самото време в контекста на ученето. Това пренебрегване на свободното време е съчетано с една употреба, която разкрива прикованост към активности, които не винаги са ориентирани към развитие на способности свързани с академичната област. Емпиричните изследвания отбелязват, че свободното време е организирано около:

- активности, които не са обединени около ученето или неформалното образование;
- места, които не са свързани силно с високата култура – театри, библиотеки, изложбени зали, музей.

Предпочитанията за прекарване на свободното време в училище или в места свързани с училището са много ниски – само 5, 7 % от учениците изразяват желание за прекарване на свободното време в училище (по данни от изследването на *Ádám, Levente, & Barbarics, 2017*). Самата идея за неформално образование през свободното време не е споменавана или е споменавана много рядко.

Емпиричните изследвания върху свободното време отбелязват, че основния мотив за организиране на активностите е обвързан с търсене на места, в които е възможно отделяне от семейни и училищни задължения, както и на утвърждаване на идентичността. Изборът на места и активности е обвързан с опита за намиране на себе си, да бъда себе си, да имам собствените неща за себе си. Самото въвлечане в различните активности е подчинено на търсене на смисъл в заобикалящия свят.

Следвайки анализите на *Abbott-Chapman (2000); Eckersley, Wierenga, & Wyn (2005); Abbott-Chapman, Denholm & Wyld (2008); Abbott-Chapman & Robertson (2009a,b); Jochen & Valkenburg (2010); Lingard (2013)* бихме искали да отбележим няколко тенденции при осмислянето и организирането на свободното време:

-свободното време се преживява като възможност за самоутвърждаване и изграждане на собствената идентичност – зад опитите да се организира свободното време се открива стремеж към търсене на физически и социални места които са неприкосновени, с възможности за релаксиране без да бъдат в обсега на контрола на родители и учители;

-свободното време е обвързано с места, които са нормативно зададени от социалната общност и зависят силно от ориентации, които издават едно консумативно отношение, което проблематизира самата свобода при избора на активности;

-свободното време е обвързано с динамичните социални и технологични промени;

-свободното време е обвързано с активности, които могат да бъдат с разрушителни последици – злоупотреба с наркотици, алкохол..., което е отражение на присъствие на флуидна идентичност и стремеж към търсене на забавното и вълнението и избягването на изискванията и отговорностите, които са външно наложени;

-свободното време е обвързано с места, които са много разнообразни – физически, социални или хибридни – обединяващи виртуални и реални пространства, което чрез мобилните технологии разширяват време-пространствените граници и откриват възможности за обединяване на различни активности (самите места са с висока комуникативна стойност, което очертава възможности за обсъждане на различни теми, за развитие на рефлексивно мислене, разширяване на опита и креативността, за развитие на много по-богати отношения);

-отношението към свободното време може да бъде променено под влияние на приобщаване към различни ценности, родителска подкрепа, очаквания за бъдещо реализиране зададени от училището, измененията в смисъла на академичните постижения в контекста на изграждащата се идентичност и възможности за социално интегриране и развитие на устойчивостта.

Това, което бихме искали да отбележим, че самото отношение към свободното време може да се променя, което очертава възможности за едно по-богато обвързване с

ученето и разгръщането на собствения потенциал. Една такава рамка за осмисляне на активностите през свободното време по посока на академичните постижения е теорията на Stebbins (2001, 20012) за сериозните развлечения. Теорията за сериозните развлечения отбелязва присъствие на активности, които се отличават с отдаденост, систематично упражняване и висока мотивация, които потенциално могат да се обединят с много от целите, зададени от учебните програми в отделните дисциплини. Освен това самото ангажиране с тези активности предполага присъствие на силни страни, които са необходими и за разгръщането на процеса на учене в неговите формални форми.

### **Заклучение**

В заключение бихме искали да тематизираме импликациите, които произтичат от преосмислянето на свободното време като възможност за самото учене:

-първо, свободното време се открива като ресурс, чрез който се гарантира непрекъснатостта в процеса на учене в различните форми;

-второ, свободното време се открива като ресурс, чрез който се осъществява социалното интегриране – интегриране, което е основано върху приобщаване към активности с образователна ценност;

-трето, свободното време се открива като ресурс за изграждане на общество на учещи, за поставяне на ученето в един разширен персонален контекст, тематизиран чрез постигане на продуктивен и удовлетворителен живот през всеки стадии от развитието.

Въпреки социалните възможности на свободното време поне в полето на образователните политики тези възможности остават нереализирани. Бихме искали само да отбележим съществуващото отсъствие на едно систематично осмисляне на значението на свободното време за процесите на учене, осмисляне на което се използва единството на тези екзистенциали. Това, което би трябвало да влезе в обсега на образователните политики и програми е осмислянето на самото свободно време, като възможност за учене, и за разширяване на достъпността до учене.

### **Литература**

- Abbott-Chapman, J. (2000) Time Out, Spaced Out – Young People Make Meaning. *Youth Studies Australia*, March 19(1):21–25.
- Abbott-Chapman, J. (2006) Time Out in Green Retreats and Adolescent Wellbeing. *Youth Studies Australia*, (Dec.) 25(4):9–16.
- Abbott-Chapman, J., Denholm, C. & Wyld, C. (2008) Social Support as a Factor Inhibiting Teenage Risk-Taking: Views of Students, Parents and Professionals. *Journal of Youth Studies*, 11(6):611–627.
- Abbott-Chapman, J. & Robertson, M. (2009a) Adolescents' favourite places: Re-Defining the Boundaries between Private and Public Space. *Space and Culture*, 12(4):419–434.
- Abbott-Chapman, J. & Robertson, M. (2009b) Leisure, Place and Identity. In *International Handbook on Youth and Young Adults*. Oxford and New York: Routledge International, pp. 243–248.

- Ádám, N., Levente, S., & Barbarics, M. (2017). In Youth and Leisure Time. Leisure, Health and Well-Being. A Holistic Approach, (Eds. Z. Benkó, I. Modi, & K. Tarkó), Palgrave Macmillan
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268.
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. New York: Harper & Row.
- Eckersley, R., Wierenga, A. & Wyn, J. (2005) Life in a time of uncertainty: Optimising the health and wellbeing of young Australians. *Medical Journal of Australia* . 183 (6):402–404.
- Jochen, P. & Valkenburg, P. (2013) The Effects of Internet Communication on Adolescents’ Psychosocial Development. *The International Encyclopaedia of Media Studies*. New York: Wiley, Blackwell Publishing.
- Lingard, R. (2013) Education and ICT. *Professional Educator* , Issue 6:3–4.
- Sheldon, K. M., & Kasser, T. (1998). Pursuing personal goals: Skills enable progress but not all progress is beneficial. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 1319–1331.
- Sheldon, K. M., Kasser, T., Smith, K., & Share, T. (2002). Personal goals and psychological growth: Testing an intervention to enhance goal-attainment and personality integration. *Journal of Personality*, 70, 5–31.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55, 5–14.
- Stebbins, R.A. (2012). *The idea of leisure: First principles*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Stebbins, R.A. (2001). *New directions in the theory and research of serious leisure*, Mellen Studies in Sociology, Vol. 28. Lewiston, NY: Edwin Mellen.

*Светлана Сарийска, Венелина Стоева  
Пловдивски университет Паусий Хилендарски*

Svetlana Sariiska, Venelina Stoeva  
University of Plovdiv Paisii Hilendarski